

Lokální, regionální a globální řešení

Ing. Kateřina Šebková, PhD (katerina.sebkova@recetox.muni.cz)

přednáška seminář E-1000 (Environmentální výzvy a řešení - Globální environmentální výzvy a jejich řešení)

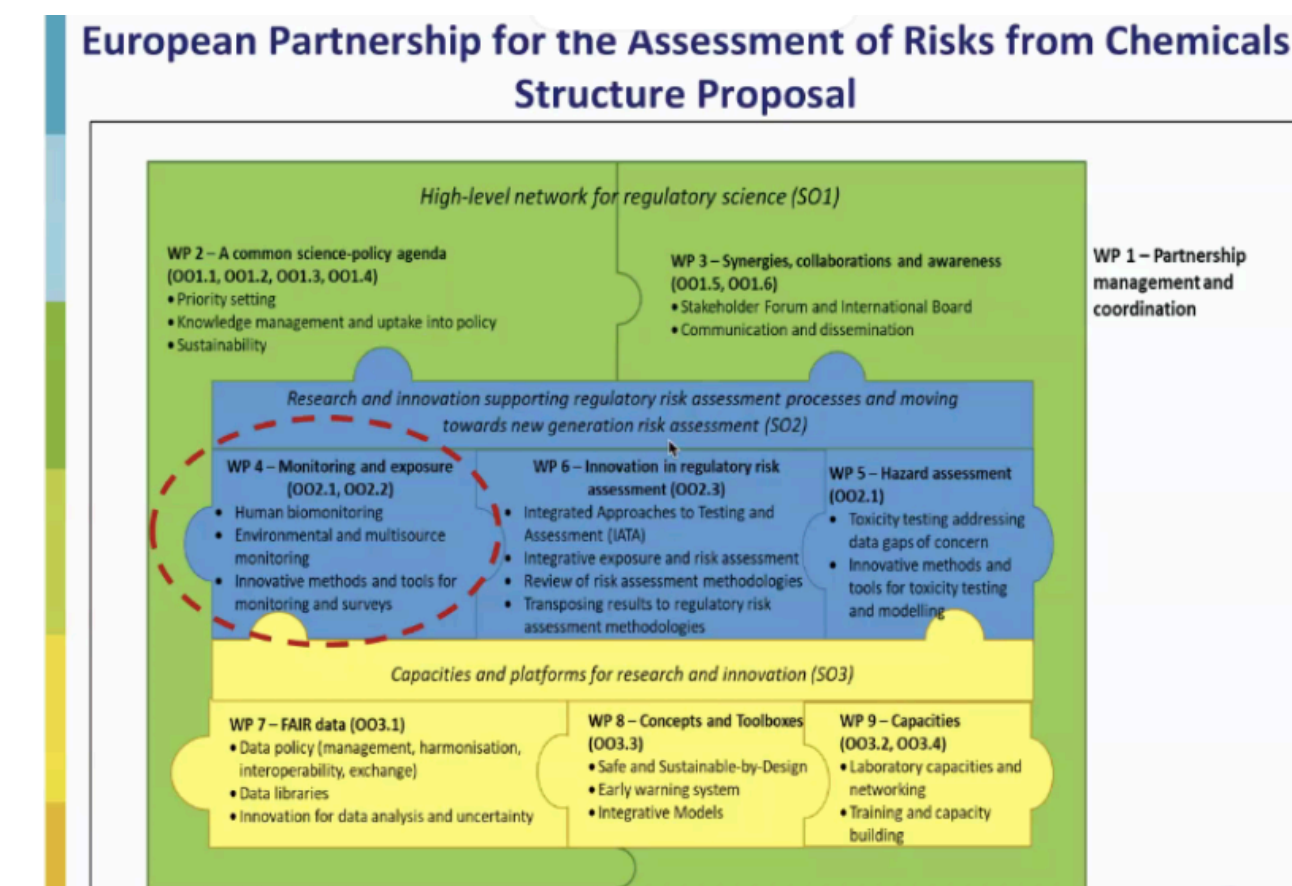
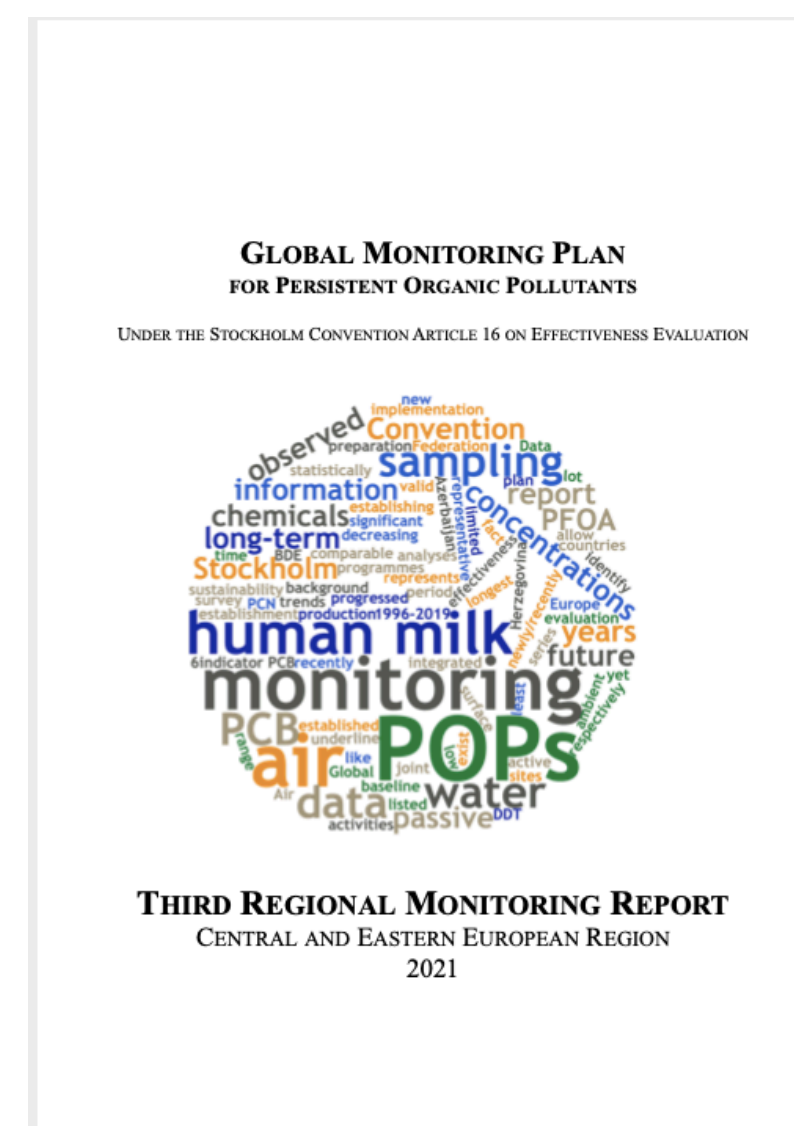
18. prosince 2023

Něco na úvod

- závěrečný seminář cyklu Environmentální výzvy a řešení
- “odkud jsem”?

Národní centrum pro toxické látky

- v RECETOX
- společné pracoviště MŽP a Masarykovy univerzity v Brně - 2005
- přenos informací mezi vědou a politikou
- průřezová a mezioborová činnost
- budování kapacit na národní i mezinárodní úrovni

Národní centrum pro toxické látky

- technická podpora výkonu státní správy a zastupování ČR v expertních skupinách,
- výzkum a vývoj - vlastnosti, přenos a osud látek ve složkách životního prostředí, analytické a vzorkovací metody, deponitáře dat
- sdílení informací - pro experty i laiky (např. www.genasis.cz)
- vzdělávání
- práce s veřejností

Co je společným tématem tohoto seminářového cyklu?

Co je společným tématem tohoto seminářového cyklu?

řešení výzev a dopadů chemických látek na
životní prostředí a člověka

PROČ?

Proč řešíme chemické látky?

- Trpké zkušenosti lidstva: otravy, epidemie, katastrofy a havárie, ale hlavně přírodní nerovnováha a problémy spojené s prudkým průmyslovým rozvojem po II. světové válce (50 -70. léta 20. století)
- v současnosti 50 milionů známých látek, cca 350 000 se průmyslově vyrábí + každým rokem několik tisíc přibývá
- mnoho z těchto látek má jednu nebo více nebezpečných vlastností, které se mohou obrátit proti lidskému zdraví nebo životnímu prostředí.

- Co dělají/dělali vědci?

- ⇒ studujeme kombinace látek, znečištění životního prostředí ⇒ potenciální/prokázaný vliv na zdraví/životní prostředí = impulz pro opatření na národní/regionální/globální úrovni

Co jsme v souvislosti s chemikáliemi již (vy)řešili?

- reakce na problémy s konkrétní látkou v prostředí - kyselá dešť (dusík, síra)
- eutrofizace vod
- znečištění ovzduší
- ozonová díra
- zákazy nebezpečných látek a výrobová legislativa
- ochrana zdraví při práci

Opravdu jsme již vyřešili?

Co jsme v souvislosti s chemikáliemi již (vy)řešili?

- reakce na problémy s konkrétní látkou v prostředí - kyselá dešť (dusík, síra - vyřešeno)
- eutrofizace vod (dusík, fosfor - stále řešíme)
- znečištění ovzduší (síra, ozon, amoniak, PM - stále řešíme)
- ozonová díra - skoro vyřešeno
- zákazy nebezpečných látek a výrobová legislativa - pokračuje
- ochrana zdraví při práci - pokračuje, vyvíjí se...

► Akce na světové úrovni ale i na úrovni kontinentální, regionální a národní ale v různém rozsahu a časovém horizontu – nejednotné jak obsahem tak formou... a jak to fungovalo?

Co když jsou opatření na národní úrovni?

- národní opatření reguluje často vývoj, výrobu a použití chemických látek a zamezení kontaminace životního prostředí v daném státě
- **Ale už ne** přeshraniční přenos v životním prostředí (ovzduší, voda....) a přenos ve výrobcích, odpadech, druhotných surovinách
- **NESTAČÍ TO!**
- chemické látky neznají hranice a některé se přenáší na velké vzdálenosti od zdroje znečištění/použití = potřebujeme spolupráci okolních zemí
- potřebujeme účinné nástroje a jednotné

A co Evropa, stačí to?

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1907/2006 o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemických látek a o zřízení Evropské agentury pro chemické látky REACH (Registration, Evaluation, Authorization and restriction of CHemicals)

R – registration (registrace)

E – evaluation (hodnocení)

A – authorization (povolování) and restriction (omezování)

CH – chemicals (chemikálií)

- REACH je **nařízením**, platí tedy v ČR automaticky a je nadřazeno zákonu o CHLP/S
- systém kontroly chemikálií: používání chemických látek se známými vlastnostmi a to způsobem, který nepoškozuje životní prostředí a lidské zdraví.
- Registrace se týká látek vyráběných v EU nebo do ní dovážených v množství větším než 1 t/rok, které musí být postupně zaregistrovány během 11 let (2008-2017)

- jedny z nejprísnejších pravidel, jenže taková nejsou všude...
- nevztahují se na všechny látky...

Na co se REACH nevztahuje

- Radioaktivní látky, látky pod celním dohledem, neizolované meziprodukty, odpady, látky ve fázi přepravy, látky v zájmu obrany
 - Výjimky z registrace (látky nepodléhající registraci)
 - Polymery (monomery ano), léčiva, potraviny, krmiva
 - Látky rostlinného a živočišného původu (Příloha IV)
 - Chemicky neupravené přírodní materiály, hydráty, vodík, kyslík, dusík, vzácné plyny (Příloha V)
 - Látky v humánních a veterinárních přípravcích, potravinách -
 - Látky považované za registrované
 - Látky na ochranu rostlin, biocidy (registrace dle Nařízení ES č. 2032/2003, č. 1048/2005)
- = pořád to nestačí!
- + látky vyráběné pod 1 t za rok

Tak tedy celosvětově, jednotně!

Globální nástroje (tzv.MEAs) k chemickým látkám a odpadům (zkr. názvy)

Vídeňská úmluva + Montrealský protokol - více než 100 látek poškozujících ozonovou vrstvu (freony, halony, methylbromid, fluorované skleníkové plyny)

Basilejská úmluva – seznamy nebezpečných odpadů – 45 kategorií

Rotterdamská úmluva – zejména pesticidy, 52 (zvláště nebezpečné i konvenční)

Stockholmská úmluva – POPs – 30 člověkem vyrobených perzistentních sloučenin (a případně příbuzných skupin ve směsích)

Minamatská úmluva o rtuti - rtuť (1)

A není to málo?

Jak vlastně taková úmluva vzniká?

Minamatská úmluva o rtuti

Něco o rtuti (1)

- **Rtuť a její sloučeniny (organické)** – neurotoxické – problém pro člověka, ekosystémy i zvířata ; kontaminace potravního koše – živočišné (ryby) - viz nemoc Minamata - havárie/otrava
- Rtuť podléhá **dálkovému přenosu**, problém zejména emise ze spalování fosilních paliv a používání rtuti ve výrobcích + sopky ⇒ **potřeba omezit antropogenní emise na globální úrovni**
- **Od roku 2001** UNEP hodnocení rtuti a jejích sloučenin (Global Mercury Assessment) - poukazuje na problémy, ale
- 2 neúspěšné pokusy získat politickou podporu: Řídící rada UNEP XXIII a XXIV (únor 2005 a 2007)

Něco o rtuti

- Únor 2009 – klíčové politické rozhodnutí: UNEP GC 25/5 (Řídící Rady UNEP během předsednictví ČR v Radě EU) vytvořit právně závazný nástroj na globální úrovni, který bude řešit nakládání se rtutí podél celého životního cyklu a omezí její antropogenní emise do životního prostředí

návrhem nové globální úmluvy je pověřen Mezivládní vyjednávací výbor, který je svoláván na základě rozhodnutí ŘR UNEP 25/5 část III, odstavce 18-38 : **vyjednávací mandát**

Nicolas García Uriburu
(Argentina), dílo: Pez-Peste
maskot vyjednávání úmluvy

Vyjednávací mandát (UNEP GC 25/5)

Mandát v rozhodnutí 25/5 (odstavec 27 a) - i)

- (a) cíl(e) úmluvy
- (b) omezení dostupnosti rtuti a zvýšení kapacity pro její bezpečné ukládání v podmínkách šetrných k životnímu prostředí
- (c) opatření ke snížení poptávky po rtuti pro výrobky a průmyslové procesy
- (d) podmínky snížení mezinárodního obchodu se rtutí
- (e) opatření vedoucí ke snížení atmosférických emisí rtuti
- (f) procedury pro nakládání s odpadem obsahujícím rtuť a remediaci kontaminovaných míst
- (g) zvyšování povědomí a vědeckou výměnu informací
- (h) opatření pro budování kapacit a technickou a finanční pomoc s vědomím, že schopnost rozvojových zemí a zemí s ekonomikou v přechodu účinně implementovat některé právní závazky v rámci právního nástroje je závislá na možnosti budování kapacit a odpovídající technické a finanční pomoci
- (i) (mechanismus) dodržování úmluvy

Kdo je a co dělá Mezivládní vyjednávací výbor?

- státy, regionální ekonomické organizace (EU) + pozorovatelé (orgány OSN – sekretariát/UNEP, mezinárodní organizace, NNO)
- Řídí jej předsedající + byro = rovnoměrné zastoupení všech regionů OSN, byro – komunikace do regionů
- Naplňuje mandát a pracuje podle svého jednacího řádu
- Jednání veřejné/neveřejné, v 6 pracovních jazycích OSN
- Může ustavit podpůrné orgány – pracovní skupiny, kontaktní skupiny, „drafting group“
- Připravuje text v souladu s mezinárodními pravidly (WTO-GATT), normami, principy (Rio) – rozhodnutí Valného shromáždění OSN, existující úmluvy dotýkající se tématu atd.

Byro mezivládního vyjednávacího výboru

- vyjednáváním je pověřen **Mezivládní vyjednávací výbor (INC)**, jednal červen 2010- leden 2013 (viz jednací kalendář)
- **Byro procesu** – 2 osoby za region (CEE – ČR a Ruská federace)

členové byra (zleva) Mali, Nigérie, Švédsko, Jamajka, Uruguay, Jordánsko, Rusko, ČR, USA, Čína = organizační ale i politická podpora...

Jednací kalendář

Časové omezení

Ukončit do 27. Zasedání Řídící Rady UNEP (únor 2013)

připravit text během 5 jednání INC

Logistické požadavky – 8 měsíců mezi jednáními – dokumenty/pozice

INC1 – 4. -10.červen 2010 – Stockholm, Švédsko

INC2 – 24.-29. leden 2011 – Chiba, Japonsko

INC3 – 31.10. – 4.11. 2011 – Nairobi, Keňa

INC4 – 25-29.6. 2012 – Punta del Este, Uruguay

INC5 – 12-18.leden 2013 – Ženeva, Švýcarsko

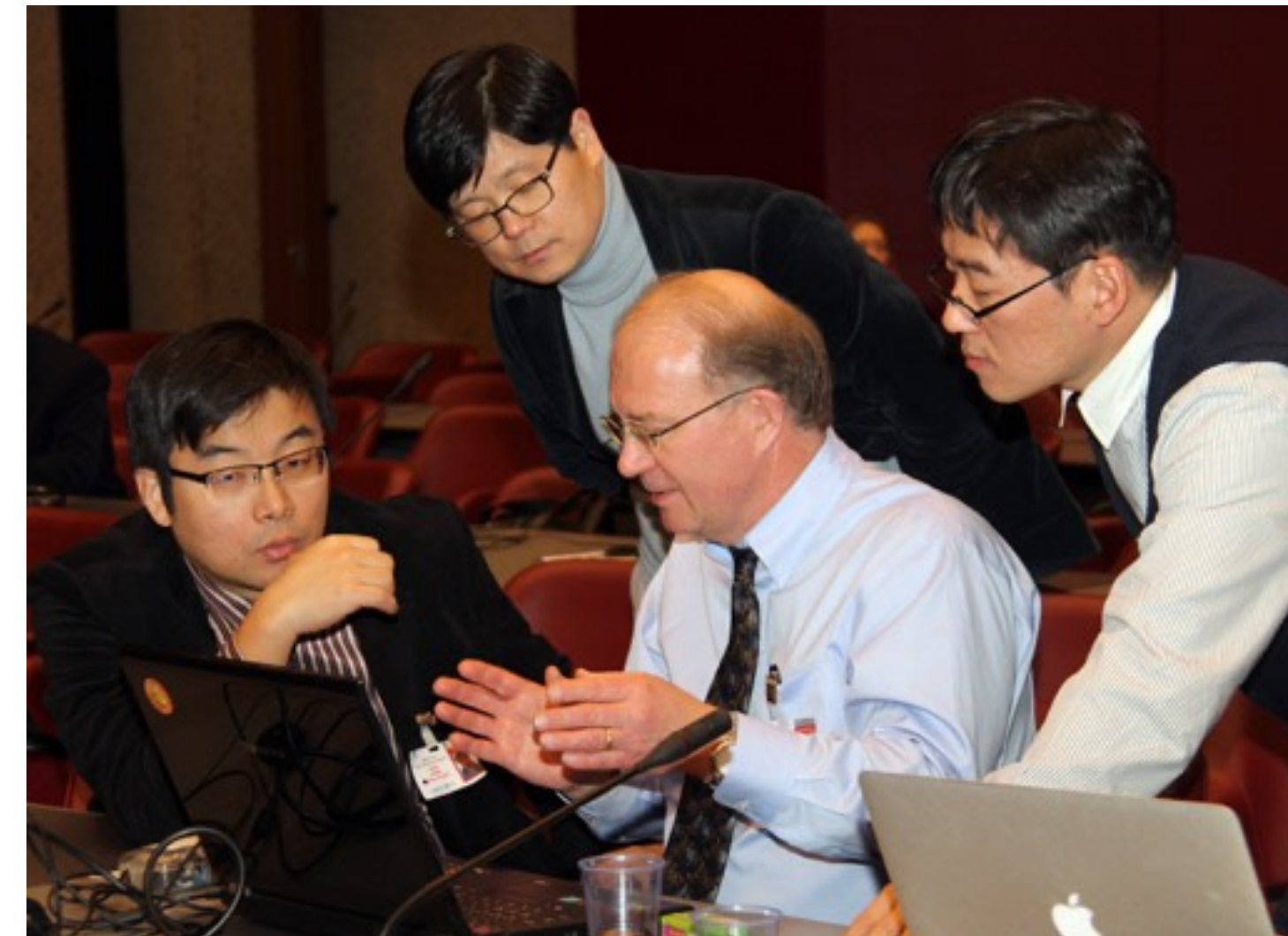
Dip-Con: Conference plenipotentiaries: diplomatická konference – Kumamoto/Minamata Japonsko –
7-11.říjen 2013

Finanční náročnost - více 1.2 mil USD na 1 zasedání, Σ12 mil USD

Ostatní jednací řád INC, byro INC, právní skupina, sekretariát procesu UNEP DTIE se sídlem v Ženevě.

Příprava na vyjednávání

- **jednání byra**
logistika - časová + personální obsazení, kontaktní skupiny, přístup, informace z a do regionů OSN
- **regionální konzultace – všechny regiony OSN**
nezbytné pro přípravu na INC

Fotografie – zdroj ENB (Earth Negotiations Bulletin anebo K.Šebková)

Průběh vyjednávání

- **vlastní INC - 1 týden (formát: 1 + 5 nebo 6 dní)**
500-600/900 osob; plénum + kontaktní skupiny – intenzivní jednání od 8 h ráno do nočních hodin a někdy i 24/7 + právní skupina: soudržnost a srozumitelnost textu, nesmí dělat politická rozhodnutí

- vyjednávací bloky/uskupení (regiony OSN) - pozice
jednací atmosféra – po Rio+20 a UNEP GCSS XII, SAICM – ICCM3;
balíčkování témat; časový tlak; ekonomická náročnost/situace

Průběh vyjednávání

- vyjednávání je velmi náročné (fyzicky i psychicky)

Výsledek?

Po 6,5 dnech intenzivního vyjednávání byl v sobotu 18.1. 2013 v 6.02 ráno dokončen a schválen připravený text úmluvy (36 článků), oficiální znění bylo k dispozici červnu 2013

Výsledek?

Diplomatická konference říjen 2013 – 95 zemí podepsalo v Kumamoto, dalších 33 zemí podepsalo v New Yorku během roku od otevření úmluvy k podpisu.

Listopad 2013 – 1. země ratifikuje = velké překvapení = USA

Výsledek?

Období od podpisu do vstupu v platnost = MEZIDOBÍ (interim period)
uskutečnila se až 3 kola regionálních jednání k **podpoře
ratifikačního procesu** (září 2014, únor 2015 a duben 2015)
a také další jednání vyjednávacího výboru k přípravě nástrojů
úmluvy, které jsou potřeba po vstupu v platnost - pokyny
(guidance), formuláře, postupy podávání zpráv a hodnocení
úmluvy atd.

INC6 (Bangkok, Thajsko) - 3.-7. listopad 2014

INC7 (Dead Sea, Jordánsko) - 10.-15. březen 2016

Výsledek?

- Vstup v platnost?
- Potřeba 50 ratifikací
- nyní 147 (12/2023)

USA - 11/2013

Japonsko - 2/2016

Švýcarsko 5/2016

Čína - 8/2016

ČR - červen 2017

EU - květen 2017

od roku 2017 (září) je úmluva
platná/funkční

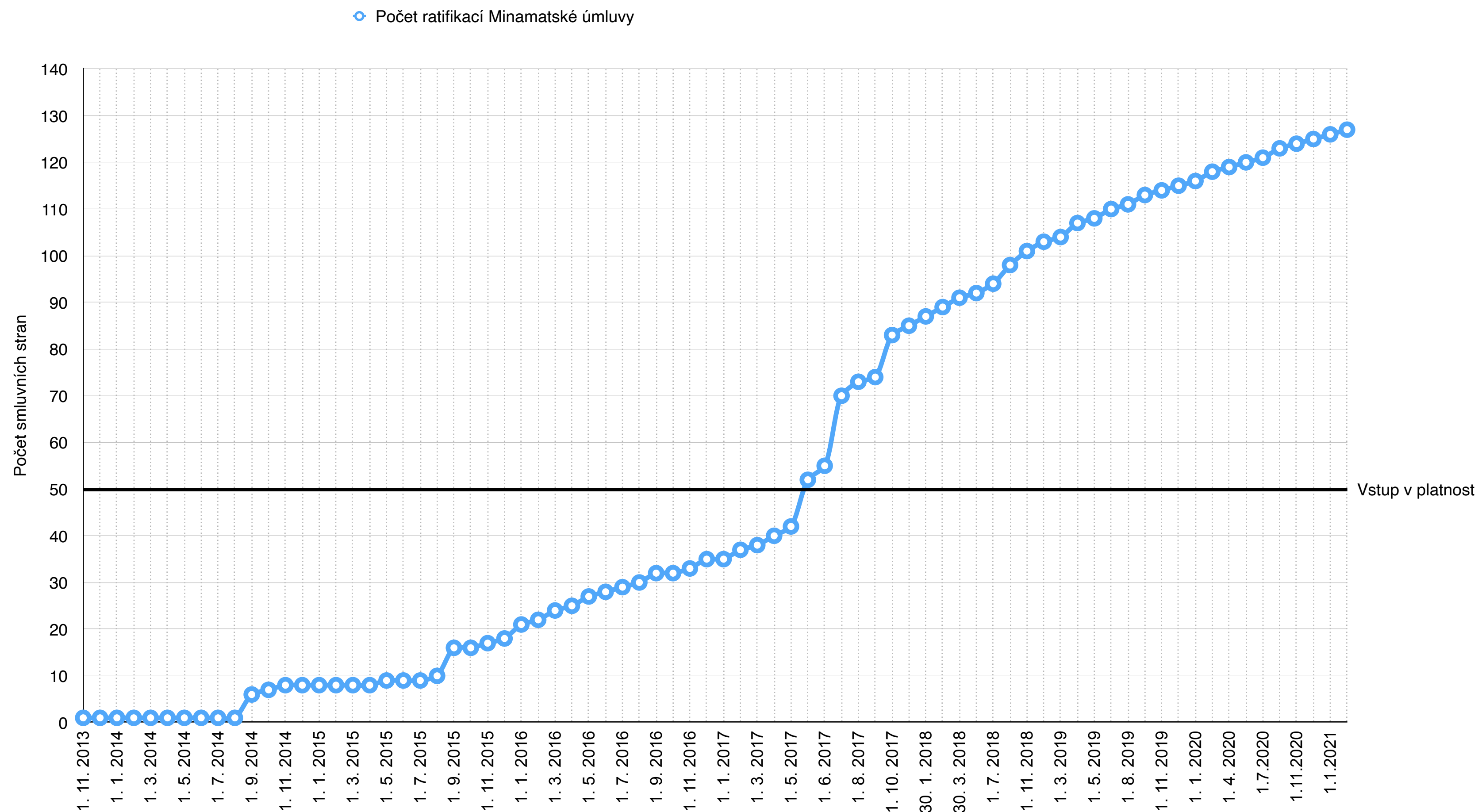
COP1 - 2017, COP2 - 2018,
COP3 - 2019, COP4.1 - 2021

(listopad -online), COP4.2.

(březen 2022 - prezenčně v

Indonésii...), COP5-2023 v

Ženevě

změna v počtu ratifikací Minamatské úmluvy v čase (do 1.1.2021)

Výsledek? Stav ratifikace dnes = 147

Minamata Convention Ratification Map

Africa

Asia Pacific

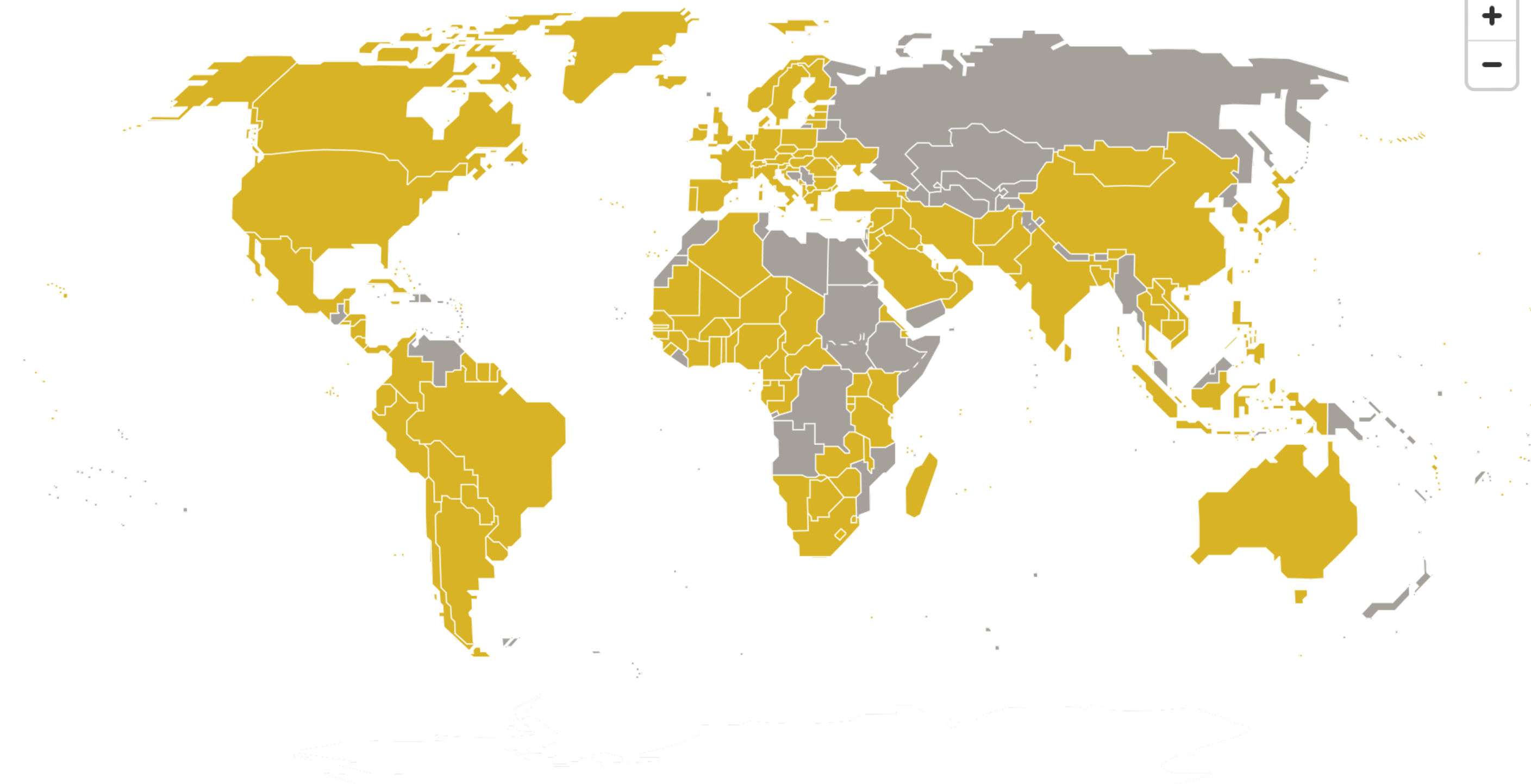
Eastern European States

Latin America and the
Caribbean

Western European and
Others Group

● PARTY

● NON-PARTY

<https://minamataconvention.org/en/parties/overview>

Minamata Convention on Mercury

Komentáře na závěr (1)

- **Identifikace problému** – vědci, politici – získávání podpory
- **Politická shoda na globální úrovni** – vyjednávací mandát
- **Vlastní vyjednávání** = Mezivládní vyjednávací výbor a v rámci mandátu připravuje text právního nástroje = jednomyslnost!
- **Diplomatická konference** = formální schválení a podpis úmluvy státy (prezidenti/ministři), schválení rezolucí/rozhodnutí pro práci v mezidobí, otevřeno k podpisu
- „**mezidobí**“ = národní ratifikační proces, dopracování technických podkladů/příprava pracovních skupin/orgánů úmluvy, implementace v mezidobí = stále právně nezávazné
- **Vstup v platnost** = dosažení počtu národních ratifikací
 - První konference smluvních stran (COP1) = právně závazný nástroj
 - Implementace úmluvy jednotlivými státy/smluvními stranami

Komentáře na závěr (2)

Časová náročnost!

- **2001**
 - 2009
 - 2010-2013
 - leden 2013
 - říjen 2013
 - Vstup v platnost? Potřeba 50 ratifikací, ratifikační proces dlouhý...
v ČR minimálně 1 rok (legislativní pravidla/ústava: prezidentská úmluva: parlament, prezident) a lze začít až po zveřejnění oficiálního textu (srpen 2013..., do konce 2014 návrh na ratifikaci - situace v EU - chybějící legislativní balíček - předloženo až koncem roku 2016)
- v roce 2014 byl odhad **nejdříve 2015 a nejpozději 2018**

Užitečné odkazy k Minamatské úmluvě - jak vznikala

Oficiální stránky vyjednávání – UNEP Mercury Programme

<http://www.unep.org/hazardoussubstances/Mercury/Negotiations/tabid/3320/Default.aspx>

Stránky úmluvy <http://www.mercuryconvention.org/>

Earth Negotiations Bulletin (ENB) - pozor, neoficiální stránky a zápisy

Jednání Řídicí Rady Programu OSN pro životní prostředí (UNEP GC od čísla 21 do č. 25 = získání mandátu)

<http://www.iisd.ca/vol16/>

Průběh vyjednávání od roku 2007 do INC4

<http://www.iisd.ca/vol28/>

Průběh posledního kola vyjednávání

<http://www.iisd.ca/mercury/inc5/14jan.html>

Průběh jednání INC6

<http://www.iisd.ca/mercury/inc6/>

Informace o mezidobí - viz stránky úmluvy <http://www.mercuryconvention.org/>

Něco na závěr

- přednáška závěrečná k semináři Environmentální výzvy a řešení
- minulý a současný stav
- problémy z nedostatku znalostí
- budování systému ochrany zdraví a životního prostředí trvá dlouho
- musíme zvažovat různé úrovně - osobní, národní, evropská, globální
- nikdy není dokonalý a stále je co vylepšovat - úkol pro vás
- zajímá vás to?
- bude další příležitost - E-2000 (letní semestr), ale také E-0250 (mag. studium)
- ... *anebo jinak - speciální přednášky či spolupráce na výzkumu či projektech*

MUNI | RECETOX

Děkuji za pozornost

